

Tarihî Karakter Kür Şad'ı Edebî Alana Taşıyan Öncü Eser: Sabahattin Ali ve *Esirler*

DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET¹

Öz

Modern Türk edebiyatının en ünlü isimlerinden olan Sabahattin Ali'nin ölümüne kadar yaşadığı pek çok olay tanınırlığına farklı düzeylerde katkı sağlar. Sabahattin Ali'nin hapisane yaşamı boyunca verdiği eserler ilgi görmüş ancak hapisanelerde sonlandırdığını ifade ettiği tek oyunu olan *Esirler*, diğer türlerde yazdığı eserler kadar dikkat çekmemiştir. Eserin önemi, yazarının esaret ve hürriyet ile ilgili hislerini ifade edecek bir alan yaratmış olması, varlığı tarih akademisinde tartışma yaratmış, hakkında çeşitli eserler üretilmesine sebep olmuş Kür Şad adlı tarihi karakterin yaratımında ilk örnek olması sebebiyledir.

Kür Şad karakteri günümüze değin farklı edebi eserlerde hayat bulmuştur. Türk toplumu Kür Şad'ı Nihal Atsız'ın *Bozkurtlar* serisini oluşturan *Bozkurtların Ölümü* ve *Bozkurtlar Diriliyor* adlı eserleriyle tanımıştır. Ancak Sabahattin Ali ve *Esirler* oyununun adı sınırlı sayıda kaynakta yer almaktadır. Kür Şad karakterinin toplumsal hafızada oluşum süreci iki sanatçının arasındaki edebi etkileşimin bir yönünü vurgulamaktadır.

Bu çalışmada Sabahattin Ali'nin Konya/Sinop hapisanesinde sürekli zihnini meşgul eden ve bu hapisanelerde sonlandırılan *Esirler* oyununun yazma süreci üzerinde durulacak ve bu eser yaşamı ile ilişkilendirilecektir. Böylece dolaylı olarak *Esirler* oyununun literatürde neden ilgi görmediği, okur belleğinde diğer eserleri kadar neden yer tutmadığı irdelenmiş olacaktır. Bunun yanı sıra oyun kişisi Kür Şad'ın tarih ve edebiyat sahnesinde varoluş süreçleri incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Kür Şad, Sabahattin Ali, *Esirler*, Nihal Atsız, *Bozkurtlar*, Konya ve Sinop Hapishaneleri

THE PIONEERING WORK THAT BROUGHT THE HISTORICAL CHARACTER KÜR ŞAD TO THE LITERARY FIELD: SABAHATTİN ALİ AND *ESİRLER*

Summary

Many events that Sabahattin Ali, one of the most famous names of modern Turkish literature, experienced until his death contribute to his recognition at different levels. The works that Sabahattin Ali wrote during his prison life attracted attention, but *Esirler*, the only play he stated that he completed in prison, did not attract as much attention as the works he wrote in other genres. The importance of the work is due to the fact that it created a space to express the author's feelings about captivity and freedom, and that it is the first example of the creation of the historical character named Kür Şad, whose existence created controversy in the history academy and caused various works to be produced about him.

The character of Kür Şad has come to life in different literary works until today. The Turkish society came to know Kür Şad through Nihal Atsız's works called *Bozkurtların Ölümü* and *Bozkurtlar Diriliyor*, which constitute the *Bozkurtlar* series. However, the play *Esirler* by Sabahattin Ali is

¹ Sinop Üniversitesi. Fen Edebiyat Fak. TDE Bölümü. ssermet@sinop.edu.tr, orcid.org/0000-0001-8990-2278

Gönderilme Tarihi: 7 Eylül 2024

Kabul Tarihi: 20 Ekim 2024

included in a limited number of sources. The formation process of the Kür Şad character in social memory emphasizes one aspect of the literary interaction between the two artists.

In this study, the writing process of the play *Esirler*, which constantly occupied Sabahattin Ali's mind in Konya/Sinop prison and was completed in these prisons, will be emphasized and this work will be associated with his life. In this way, it will be indirectly examined why the play *Esirler* has not received attention in the literature and why it does not hold as much space in the reader's memory as his other works. In addition, the existence processes of the play character Kür Şad in history and literature will be examined.

Keywords: Kür Şad, Sabahattin Ali, *Esirler*, Nihal Atsız, *Bozkurtlar*, Konya and Sinop Prisons

GİRİŞ

Disiplinlerarasılık geçmişten günümüze önem kazanan kavramlar arasındadır. Bilim dalları karşılıklı olarak bir etkileşim halindedirler. Bilim dallarının kendi başına varlık sergileme ve özerk olma iddiası zaman içinde zayıflayarak disiplinlerarasılık kavramı güçlenmiştir.

Tarih ile edebiyat birbiri ile en çok etkileşim içerisinde olan disiplinlerdir. Tarih ve edebiyat disiplinlerinin birbirleriyle olan ilişkileri çok yönlüdür. Tarih ve edebiyat alanları merkezinde insana ve olaya yer vermesi, zaman ve mekanla olan bağı ve temelde birer anlatı barındırmaları sebebiyle benzerlik taşır. Tarih ve edebiyatın ortak noktası olan anlatı unsuru onları hikayede buluşturur. Tarih ile edebiyata kaynaklık eden ve ortak olan yaslandığı hikaye unsuru onları birbirine yakınlaştırır.

Tarihçi, tarihsel belgenin bulunmadığı durumlarda kurgu metinlere ihtiyaç duyarken edebiyatçı kurgu metnin arka planını tarihi unsurlarla örmeyi tercih edebilir. Tarihçi için edebiyat zorunlu durumda başvurulacak bir kaynağa dönüşürken, edebiyatçı için tarihsel veriyi kurguya dönüştürmek bir tercih olarak ortaya çıkar.

Her devir gerçeklikle ilişkisi tartışılmış olan edebiyat, yalnızca bireyleri etkilemekle kalmayıp zaman zaman tarih disiplinini de etki alanına çeker. Tarihçi için belge olmadığı zorunluluk durumunda edebi metne başvurma durumu sözkonusu iken kimi zaman edebiyat alanına giren bir metnin etki düzeyini aştığı ve tarihçi için zorunluluk değil beğenin ön plana çıktığı görülür. Edebiyatın, tarihi aydınlatmada kullanılacak malzeme olmasının ötesinde kimi zaman tarihi belirlemese dahi toplumsal bellekte bir yönlendirmeye sebep olduğu, toplumsal belleği ikna etme gücünü kendi bünyesinde taşıdığı görülmektedir. Bu açıdan toplumsal belleğin iknası bağlamında, Çin'e dair tarihi kaynaklarda adı Chieh-she-shuai, Chie shih shuai, Cie şı Şuay, Jie-she-shuai şekillerinde Çince olarak yer alan ve Türkçeye Kür Şad olarak aktarılan isim önemli bir örnektir. Kür Şad isimlendirmesi edebi esere dayanan edebiyatın gücü ve marifetiyle ortaya çıkan bir isimlendirmedir. Kür Şad adı günümüze değin edebi eserlere mevzu edildiği gibi, tarihsel bir gerçeklik olarak algılanmış, eserden hayata transfer olmuş, gücün ve zaferin simgesi olarak tanımlanmış, sayısız insana da isim olmuştur.

Sabahattin Ali

Kür Şad ismi edebi eserlerde yer bulduktan sonra tarihçilerin de ilgi alanına girmiştir. Tarihçilerin bilimsel tartışmalarına zemin oluşturmuş, üzerine eserler yazılmış, bilimsel forumlarda mevzu olarak gündeme alınmıştır. Edebi olandan toplumsal belleğe ve tarih disiplinine transfer olan Kür Şad ismine kaynaklık eden malzeme edebi eserler olup edebiyatın tarihi ikna kabiliyetine örnek teşkil etmektedir.

GHOST WORD/HAYALET KELİME KÜR ŞAD

Kür Şad Türk tarihinde mevcut olan ancak ismi üzerinde bilim adamlarının anlamadığı bir tarihi karakter ismidir. Aynı zamanda yabancı isimlerin Türkçeleştirilmesi ve bu Türkçeleştirme esnasında ortaya çıkan problemlere de örnek teşkil etmektedir. Ancak bununla birlikte Kürşad ismi, Türklerin belleğinde yer eden, Türklerin kültürel hafızasına gönüllü ve hızla kaydettiği bir isimdir.

Türk tarihinde Kür Şad isimli tarihi şahsiyetin varlığı veya Çince kaynaklarda adı farklı şekillerde yer alan ve Çin Sarayına başkaldıran kişinin Kür Şad olup olmadığı tartışmaları üzerinden yürütülen diyalogların sebebi Türk tarihinin en eski kaynaklarında yer almayışı ve Çince kaynaklarda ise “olayın kısa bir fragman niteliğinde ele alınmış olmasıdır.” (Kapusuzoğlu, 2017, s. 122)

Orhun dönemi Yazıtları ile sınırlı olduğu kabul edilen Türk tarihinin ayrıntılarından aynı toprakları paylaşan Çinliler tarafından kayıt altına alınan Çin yazılı kaynakları aracılığıyla haberdar olunmaktadır. Çin kaynaklarında tarihî bir şahsiyet olarak mevcut olan Çin yazı sistemlerine göre farklı şekillerde okunan ve Türk kültürüne Kür Şad olarak dönüştürülen isim etrafında yapılan tartışmalar ismin Türkçe’deki karşılığı ve bu karşılığın tarihi şahsiyetle örtüşüp örtüşmediği üzerinedir. Böyle bir tartışmayı tetikleyen ve yön veren hareketlilik ise edebiyat alanına giren kurgu karakterler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Hüseyin Nihâl Atsız tarafından farklı yayınlarda kullanılmış ve Türk dünyasına Nihal Atsız adı ile “Kür Şad” olarak tanıtılan kurgu karakterin bu tartışmalara hayat verdiği bilinmektedir. “Kür Şad, Çin’e karşı takdiriyle bilinen Qi-min Kağan’ın torunu, Göktürklerin yükseliş dönemi olarak nitelendirilebilecek bir dönemi yöneten Shi-bi Kağan’ın da oğludur. Kaynaklardan anlaşıldığına göre; Kür Şad 630 yılından önce daha I. Göktürk Devleti bertaraf edilmeden ağabeyi Tu-li Kağan ile birlikte Çin sarayına yerleşmiştir.” (Kapusuzoğlu, 2017, s. 1) Çin devleti yöneticileri tarafından diğer Göktürk soylularına verildiği üzere Kür Şad’a da çeşitli rütbe ve unvanlar verilmiştir.

Çin kaynaklarında tarihi bir şahsiyet olan Jie-she-shuai yani Kür Şad Türk edebiyatında günümüze değin çeşitli edebi eserlere ilham kaynağı olmuştur. Tarih uzmanları ve akademisyenler Çin kaynaklarında yer alan isimle Nihal Atsız’ın kurgu karakterinin eşleşip eşleşmediği üzerine farklı çıkarımlarda bulunmaktadırlar. Kür Şad isminin varlığı üzerine tartışmalar tarihçilerin duruma müdahalesi sonucu ortaya çıkmıştır ve bazı tarihçilerin Türk tarihinde Kür Şad isimli bir kişinin olmadığını söylemesiyle tartışmaya evrilmiştir.

Jie-she-shuai adının Kür Şad’ı karşılayıp karşılamadığı konusu alanın uzmanlarınca görüş ayrılıklarına sebep olmaktadır. 1 Mart 2014 tarihli Ahmet Taşağıl’ın konuk olduğu Tarihin Arka Odası² isimli Habertürk programı, 2015 yılında “Kürşad ve Kırk Çerisi”³ adlı TRT Avaz’da yayımlanan belgesel bu mevzuların açıklığa kavuşturulması amacıyla hazırlanmıştır.

Ahmet Taşağıl, Kür Şad adlı tarihi bir kişinin esasen varolmadığı ve Nihal Atsız’ın roman kişilerinden biri olduğunu söylemektedir. Ahmet Taşağıl Çin kaynaklarında geçen Türk Chie-shih-

² (1 Mart 2014 tarihli Habertürk Kanalı, Tarihin Arka Odası programı

(https://www.youtube.com/watch?v=DZ_R3A1H0xk) Programa erişim sağlanamamış, aynı başlıkta Ahmet Taşağıl’ın aşağıdaki videosundan faydalanılmıştır. Son ziyaret tarihi 16.05.2024
<https://www.youtube.com/watch?v=FkRLMFAlbMw>

³ 2015 yılı TRT Avaz’da “Kürşad ve Kırk Çerisi” adlı belgesel (<https://www.youtube.com/watch?v=aDne19WEUUs>) Son ziyaret tarihi 16.05.2024

shuai'yi Kür Şad olarak okumanın mümkün olmadığını söyler. Taşağıl'ın değerlendirmelerine göre Hüseyin Nihal Atsız, Kürşad kelimesini Kültigin ve Bilge Kağan'ın isimlerini karıştırmak suretiyle yani bu iki isimden hareketle türetmiştir. "Kültigin" kelimesindeki "kül" kelimesinden "kür"ü üretmiş, Bilge Kağan'ın Çince unvanı "şad" olduğu için "şad"ı alarak Kültigin ve Bilge Kağan isimlerinden "Kürşad" adı ortaya çıkmıştır. Taşağıl'a göre de Kür Şad gerçekten bir kahramandır ve bu isim Türk tarihinde özgün bir yere sahiptir.

TRT Avaz programında Saadettin Yağmur Gömeç, Ahmet Bican Ercilasun, İsmail Doğan ise Kürşad adının varlığı ve analizi üzerinde durmaktadırlar. Kürşad adının Nihal Atsız'ın eserleri ile tarihin tozlu sayfalarından çıkarıldığına ifade edildiği programda İsmail Doğan; Kürşad adının 1944'ten sonra ortaya çıktığı, toplumumuzda benimsendiği, insanlara isim olarak da verildiğini söylemekte, Saadettin Yağmur Gömeç ise Nihal Atsız'ın çok iyi bir tarihçi, çok iyi bir dilci, çok iyi bir edebiyatçı olduğu için çok yerinde bir tespitle Çin kaynaklarını da okuyarak, Çin kaynaklarında Çince ismi yer alan⁴ Türk'ün adını Türkçeleştirdiği ve bu ismi Türk toplumuna armağan ettiğini ifade etmektedir. Çin kaynaklarındaki ismin Türkçe Kürşad'a karşılık gelebileceğini söyleyen Gömeç, ilgili olduğu tarihsel dönemden hareketle Kürşad'ın neden önemli olduğuna da vurgu yapar. Kürşad'ın ilgili olduğu tarihsel süreç ve siyasi yapı Gömeç'e göre çok önemlidir. Çünkü sözkonusu siyasi yapı, bugünkü Türkiye Cumhuriyetine de ismini veren Türklerin tarihte kurmuş olduğu en mükemmel siyasi teşekküllerden biridir. Devlet düzeyine, devletleşme düzeyine eriştiğimiz bir siyasi yapı Göktürk Devleti sırasında ortaya çıkmıştır. Sadettin Yağmur Gömeç Kürşad'ın çok genç ve yakışıklı olduğu Çinli prenseslerin ona aşık olduğu bilgisini vermektedir. Gömeç, Kürşad'ın tarihin neresinde olduğu sorusuna da yanıt arar. Gömeç'e göre Kürşad tarihe Kürşad ayaklanması olarak geçen ve ikinci Göktürklerin Ötüken'de kurulmasına vesile olacak isyanı çıkaran efsanevi Türk prensidir. Sadettin Yağmur Gömeç bir tarihçi akademisyen olarak, Kürşad'ın uzun yıllar unutulduğunu ve bunu Türk toplumunun tekrar Nihal Atsız'dan öğrendiğini, Nihal Atsız'ın bunu yeniden kültürümüze ve tarihimize kazandırdığını söylemektedir. Gömeç Kürşad'ın gerçek olmadığını söyleyenleri kaynakları örnek göstererek Çin kaynaklarını bilmemekle ve cehaletle suçlar.

Ahmet Bican Ercilasun da Kürşad kelimesini anlamlandırarak "kür"ün o dönemde "kahraman", "şad"ın ise "veliaht" anlamına geldiği bilgisini paylaşır. Ercilasun, kelime bilgisinden de öte başarısız bir darbe teşebbüsünün neden bu denli önemli olduğunu sorgular. Bu darbe teşebbüsünden sonra Çin imparatoru, Göktürkler'in başına dert olacağı düşüncesine kapılmış, Göktürkleri Çin'in dışına yerleştirmiştir. Bu yerleştirme işlemi ise Türk asimilasyonunu önlemiştir. Çünkü Çinliler Çin'in içinde Göktürkleri tutsak olarak asimile etme eğilimindedirler. Ercilasun'a göre Türkler bu hadise dolayısıyla Çin'in dışına yerleştirilmiş olmasaydı Göktürkler'in ikinci dönemi denilen bağımsızlık da gerçekleşmemiş olacaktır. Bu olay, Türklere karşı daha ihtiyatlı bir siyaset izlenmesini gerekli kılmış, Çince metinlerde "Devlet adamları bu olayı, Türklerin imparatorlara yaklaştırılmaması için örnek olarak" (Togan v.d., 2006, s. 178) göstermişlerdir. Taşağıl da bu olaydan sonra Tang hanedanının başta İmparator T'ai-tsung olmak üzere bütün idarecilerini korkuttuğu "Göktürklerin her an Tang İmparatorluğu için tehlike teşkil ettiği (Taşağıl, 1999, s. 26) hissi ile Çin'den çıkarıldığı fikrini tarihi kaynaklar aracılığı ile doğrular. Bu hadiseden sonra Çinlilerin yüreğine korku düşmüş, hatta "Kürşad'ın ihtilal hareketi ileride vukubulacak isyanların da temelini" (Gömeç, 2016, s. 163) oluşturmuştur.

⁴ Nihal Atsız'ın oğlu Dr. Buğra Atsız Ötüken Yayınlarının yayımladığı *Bozkurtlar'a Kanada'da yazdığı önsözde*: "Çin kaynaklarında A-shih-na Chieh-she-shuai olarak geçen bir kahramanın hikâyesidir. Babam Atsız'ın Chieh-she-shuai adını nasıl Kür Şad yaptığını aslı bilinmemektedir." (Atsız, 2019, s.6) demektedir ve Çince ile ilgisini de açıklamaktadır: "Babam Çince bilmezdi. Ama sınıf arkadaşı ve bir döngün olan Celâleddin Vanzınşan'dan bazı kelimeler için istifade ettiği muhakkak." (Atsız, 2019, s.6)

İsmail Doğan bazı tarihçilerin Kürşad diye birinin varlığını kabul etmediklerini ancak 639' da yapılan ihtilalin varlığı konusunda hem fikir olduklarını söylerken tarihi hadisenin gerçekliğini doğrulamakta ve tarihi karakterin ismine şüphe ile yaklaşıldığını ifade etmektedir.

Osman Fikri Sertkaya tarihte Kürşad adlı bir şahsiyetin olmadığını, bu adın Hüseyin Nihâl Atsız'ın iki romanında işlediği bir kurgu karakter olduğunu dile getirmektedir. Sertkaya, 2014 yılında yazdığı, Nihal Atsız ile diyaloglar örneğinde tanıklıklar sunduğu "Kür Şad Adının Etimolojisi veya Türk Tarihinde Kür Şad Adlı Bir Kişi Var Mıdır?" adlı yayında Kürşad adına filolojik bir yaklaşımla ismin etimolojik değerlendirmesini yapar. Çin kaynaklarındaki Çince adı Mandarin sistemine göre: Chieh-she-shuai=Chie shih shuai; Pin-yin sistemine göre: Cie şı Şuay şeklinde okunan" Türk kültürüne Kürşad olarak dönüştürülen adın bir "Ghost Word yani hayalet kelime" (Sertkaya, 2014, s. 1) olduğunu söyler.

Konu ile ilgili yakın dönem bir başka akademik yayında Gökçen Kapusuzoğlu, "Jie-she-shuai adının Kürşad ile özdeş olma ihtimali" (Kapusuzoğlu, 2017, s. 122) ile birlikte Jie-she-shuai adının eski okunuşlarına gider. Kapusuzoğlu'nun tespitleri Çince Zizhi Tongjian, Yeni Tang Kayıtları, Eski Tang Kayıtları, Tongdian ve Tang Huiyao" (Kapusuzoğlu, 2017, s. 125) adlı eserlerden bilhassa konuyu en detaylı olarak ele alan kaynaklar olan Zizhi Tongjian ve Yeni Tang Kayıtları üzerinden gerçekleştirilir. Kapusuzoğlu asıl kaynakları değerlendirerek konuya açıklık getirir. Çin Kaynaklarına göre 639 yılında Jie-she adlı kişinin kendi milletinden 40 kişi ile birlikte isyanı, gerçekleştirilen isyan esnasında öldürülmüş olmalarına ve isyanın başarıya ulaşamamasına rağmen tarihin seyrini etkileyen hadiselerden biri olduğu vurgulanır. İsyân öncesi ve sonrası başkentteki Türk varlığı ile bu Türk varlığının isyandan sonraki iskan şekli ve yeri, bu isyandan sonra göç ettirilmesi kararı ile ilgili Çin kaynaklarında ilgili devlet adamlarının diyalogları ve tartışmaları sözkonusu edilir.

Asıl Çince metinlerden hareketle çıkarımlar yapan Kapusuzoğlu Türkler tarafından Çin asimilasyonuna karşı gerçekleştirilen isyan hareketinin

başındaki lider Jie-she-shuai adının eski okunuşlarına gider ve "Jie-she adının Atsız'ın verdiği Kür Şad adına son tahlilde şaşırtıcı şekilde uygun olabileceğini" (Kapusuzoğlu, 2017, s. 122) dile getirir.

Akademik yayınlar ve medya organlarında gerçekleştirilen programlarda farklı fikirler mevcut olmakla birlikte ortak kabul Jie-she-shuai adlı tarihi kişinin kırk kişiyle gerçekleştirdiği isyan girişimi ve başarısız olunmasına rağmen bunun çok önemli olduğu fikridir.

Olayın önemine vurgu, olaya bu denli anlam atfedilmesi ve yüklenen değer yakın tarihli yorumların sıklığı ile birlikte esasen daha öncelere dayanır. Bu olayın Türk milletinin varoluşunu temellendirmesi fikri, hadisenin stratejik yönü esasen günümüz akademik çalışmalarından daha önce dile getirilmiştir. Cevdet Gökalp'in 1973 tarihli "Chieh- She- Shuai (Kürşad?) Olayı" başlıklı yayını ve Nihal Atsız'ın 1975 tarihli *Türk Ansiklopedisi* maddelerinde aynı önem hassasiyetle ve güçlü vurgularla dile getirilmektedir. Gökalp bunu Türk korkusu olarak dile getirir ve bu korku sebebiyle Çinlilerin bu olaydan sonra yaptığı düzenlemelerden bahseder. "Böylece Çin'de bulunan Türükler eriyip yokolmaktan kurtarıldıkları gibi şeklen de olsa kağanlıklarına yeniden kavuşmuşlardır. Bu

durum, onlarda kağanlıklarını gerçekten kurmak hususundaki azim ve cesaretlerini körüklemiştir.” (Gökalp, 1973, s. 15)

Kürşad’a isim veren Nihal Atsız da Türk Ansiklopedisi’nin Kürşad maddesinde bu görüşü umum ile paylaşmıştır. Kürşad’ın bu başarısız girişimi Çinlileri korkutmuş, Türkleri Çin’de alıkoyarak Çinlileştirmek isteğinden vazgeçirmiş ve bu hadise sebebiyle Türkleri eski yurtlarına geri göndermişlerdir. Nihal Atsız’a göre bu hadise “Çinlileşip kaybolma” (Atsız, 1975) tehlikesinin önüne geçilmesini sağlamıştır.

Osman Fikri Sertkaya “Kür Şad” adının ilk kez 1946 yılında Atsız’ın romanında ortaya konduğunu söylemekte iken (Sertkaya, 2014, s. 9) Kapusuzoğlu ise çok daha eski bir tarihte 1934 yılında Atsız’ın kaleme aldığı makalede “Kür Şad” adının geçtiğini ilave etmektedir. (Kapusuzoğlu, 2017, s. 122) Bu eserlerin öncesine Nihal Atsız’ın 1932 yılında yazılan bir şiiri ve Sabahattin Ali’nin yazım süreci daha önceki tarihlere yayılmış *Esirler* oyunu da eklenmelidir.

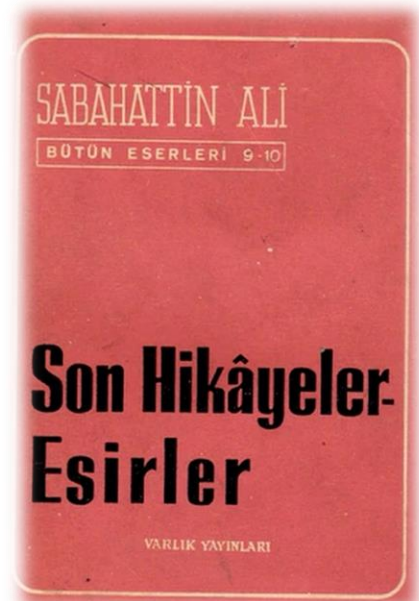
SABAHATTİN ALİ’YE AİT BİR OYUN: *ESİRLER*

Türk edebiyatında hikaye, roman, şiir, mektup ve tiyatro türünde eser vermiş çok yönlü bir yazar olan Sabahattin Ali toplumsal hayatın yansıtılmasında çok başarılı olmuş bir isimdir. Hapishane yaşamı ve özellikle Sinop ve Konya hapishanesi günleri onun hem yaşamı hem sanatı üzerinde büyük önem taşır. Sabahattin Ali’nin Sinop ve Konya hapishanesi günleri ve bu mahkumiyete neden olan süreç sanatını oluşturan iki önemli evredir.

Sabahattin Ali’nin Sinop ve Konya hapishanesi günlerinde zihnini meşgul eden ve bu süreçte sonlandırdığı *Esirler* oyununun mahkumiyet öncesi yaşamı ile ilişkisi bulunduğu biyografik süreç de bu eserin üretiminde önem taşır. Aslen Karadenizli bir aileye mensup olan 25 Şubat 1907’de Bulgaristan’ın Gümülcine sancağına bağlı Eğridere’de doğan Sabahattin Ali’nin biyografik çizgilerinden hareketle hapishane yaşamından önceki süreçte de zor hayat koşulları altında yaşadığı söylenebilir. Sabahattin Ali’ye aitlik atfedilen bir şiir sebebi ile Konya ve Sinop hapishanelerinde mahkum hayatı yaşar. Sabahattin Ali bu hapishanelerden dostlarına mektuplar yazar. Bu mektuplar arasında edebiyat dünyasının en çok ilgisini çeken mektuplar arkadaşı Ayşe Sıtkı İlhan’a yazılan mektuplardır. Mektupların içeriği özel yaşama dair olmakla birlikte onun hapishanedeki psikolojisine de ışık tutar. Konya ve Sinop hapishanesinde üretilen ya da üretimine dair veri barındıran ve aynı zamanda edebi yaşamının önemli bir miktarını oluşturan eserlerin ilk tartışma zemini hapishanedeki yazılan mektuplardır. Bu mektuplardan yola çıkılarak Konya ve Sinop hapishaneleri Türk edebiyatının en ünlü hapishane şiirlerini yazdırmış mekanlar olması itibarıyla de önem kazanmaktadır. Hapishane şarkıları dışında hapishane üretimi bir başka eser *Esirler* oyunudur.

Hapishanelerde son noktayı koyduğu *Esirler* oyunu öncelikle *Varlık Dergisi*’nde 1936 yılında piyes tefrikası olarak daha sonra çeşitli yayınevleri tarafından kitap olarak yayımlanmıştır. *Varlık Dergisi*’nde tefrikanın ilk bölümü 1 Mayıs 1936’da 70. sayıda, son bölümü ise 1 Eylül 1936’da 76. sayıda olmak üzere yedi bölüm devam etmiştir. Kitap olarak ilk defa 1966 yılında *Varlık Yayınları* arasında *Sabahattin Ali Bütün Eserleri 9-10 / Son Hikâyeler Esirler* ismi ile yayımlanmıştır.

Sabahattin Ali *Esirler* oyunundan başka bir oyun yazmaz. Bunun kendince nedenleri de mevcuttur. Tür olarak tiyatroyu daha etkileyici bulmakla birlikte daha çok hikâye ve romanı tercih etmektedir. Neden piyes yazmadığı sorusuna yazdığı takdirde piyeslerinin oynanmayacağı endişesi olduğunu dile getiren Sabahattin Ali tiyatro yazmayı sansür ile

açıklamaktadır: “Tiyatro öyküden çok daha çarpıcı bir biçim. Benim öykülerimi düşün. Hangisini sahneye getirsem, sansür oynanmasına izin verir?” (Laslo vd. 1979, s. 120)

Esirler oyunu bir tablo ve 3 perdeden oluşmaktadır. *Esirler* oyununun henüz başlangıcında ilk tabloda olayın mekânı: “Vaka miladi yedinci asırda ve Çin'in payitahtlarından biri olan Si-Gan-Fu şehrinde geçer.” (Ali, 1966, s.223) cümlesi ile zamanla birlikte çizilir. Oyunda olaylar bilge bir ölünün başında ölüyü bekleyen iki kişinin söyleşi ile başlar. Bu söyleşiden bilgenin ölüm şeklinin bilinmediği ancak bu ölünün neden olduğu olaylar sebebi ile Çin esareti altında yaşayan Türklerin zor günler geçirdiği anlaşılmaktadır. Türkleri etrafına toplayan Çin imparatorunun hassa askeri kumandanı Kürşad, bilge ölüyü ziyarete gelerek durumu değerlendirir. Bir Çinli'yi öldüren bilge ölünün firari oğlu Tulu da babasının ölüsünü son kez görmeye gelir. Ancak bu ziyaret Çin sarayından gelen askerlerin baskını ile son bulur. İmparatorun kızı Hiyungyu'nun baskını haber vermesi ile Çin askerleri başarılı olamamış ve bilgenin firari oğlunu yakalayamamıştır. İlk tek tablonun sonunda esaret altındaki Türklerin özgürlükleri için bir mücadeleye girişecekleri anlaşılmaktadır.

Oyunun birinci perdesinde aynı mekânda gerçekleşen farklı diyaloglar aracılığıyla imparatorun kızı Hiyungyu'ya Ven-Çing'in aşkını ilan ettiği, öte taraftan Hiyungyu'nun ise Kürşad'a aşık olduğu anlaşılmaktadır. Hiyungyu, Ven-Çing'i kesin bir dille reddederken Kürşad'a olan gizli aşkını itiraf eder. İkinci perde Türklerin özgürlüğüne kavuşmak için Kürşad'ın önderliğinde yaptıkları planın açıklandığı perdedir. Kürşad hepsi Çin'de doğmuş iki milyona yakın Türk'ü bağımsızlaştırmak için saraya baskın planı yapar. Ven-Çing gizlice dinlediği Kürşad'ın planını imparatora anlatır ve bu bilgiyi kendi askerleriyle de paylaşarak karşı plan geliştirir. Son perde, yaralı askerlerin saraydaki ve saray dışındaki çarpışma üzerine diyaloglarını içerir. Çarpışmanın seyri ve ölenlerin kimlikleri yaralı askerlerin anlatımı ile tasvir edilir. Karşılıklı çatışmada Kürşad, Hiyungyu, Ven-Çing ve daha sayısız Türk ve Çin askeri ölmüştür. Bilgenin ölümü ile başlayan oyun yine bir ölüm sahnesi ile son bulur.

EDEBİ BİR KARAKTER OLARAK KÜRŞAD'IN TARİHÇESİ VE BU TARİHÇEDE SABAHATTİN ALİ'NİN YERİ

Sabahattin Ali, oyununda Türk kültüründe Kürşad olarak bilinen şahsiyeti oyun kişisi olarak kullanmaktadır. Esasen tarihte böyle bir ismin mevcut olmadığı, bu ismi Türk kültürüne kazandıran kişinin Nihal Atsız'a ait eserler olduğu bilinmektedir.

Tarihi roman kategorisi içerisinde değerlendirilen Nihal Atsız'ın *Bozkurtlar* serisi, *Bozkurtların Ölümü* ve *Bozkurtlar Diriliyor* adlı iki tarihî romandan oluşmaktadır. İlk eser *Bozkurtların Ölümü*; Birinci Göktürk Devleti'nin Çin esaretine girmesini, ikinci roman *Bozkurtlar Diriliyor* ise Çin esaretinden kurtuluşu ve milletin yeniden bir araya gelmesini konu almaktadır. Nihal Atsız, *Bozkurtların Ölümü*'nde tarihi kaynaklarda yeterince yer bulmayan ilk bağımsızlık hareketi sayılabilecek olan Kürşad ihtilali üzerine yoğunlaşarak toplumun dikkatini bu tarihi hadise üzerine çekmiş ve bu dikkat çekiş günümüze kadar sürerek farklı eserlerin yazımına yol açmıştır.

İlk olarak 1946 yılında Nihal Atsız'ın *Bozkurtların Ölümü* ve *Bozkurtlar Diriliyor* adlı romanlarında ortaya çıktığı ve roman kahramanı olarak var olduğu söylenen Kürşad adı esasen Nihal Atsız'ın 1946 öncesi yayınlarında da mevcuttur. Nihal Atsız'ın *Yolların Sonu* adını taşıyan eserinde 1932 yılında yazıldığı anlaşılan ve eser ile aynı adı taşıyan şiirde “Kürşad” adı yer almaktadır. Tanrı dağına giden yolda onu Kürşad karşılayacaktır. Şiirin son dördünlüğünde Atsız'ın ifadeleriyle Kürşad tanrılaşan erlerden biridir ve yolların sonu ona çıkmaktadır.

“O sarayda bulunca tanrılaşan erleri
Artık gözüm arkaya bir daha dönmeyecek.
Hepsi sussa da Kürşad uzatarak elini:

“Hoş geldin oğlum ATSIZ, kutlu olsun” diyecek.” (Atsız, 2015, s.12)⁵

Nihal Atsız'a ait içinde Kürşad adı geçen bir başka yayın Atsız müstearıyla Orhun Dergisi'nin 6. Sayısında 19 Nisan 1934 tarihinde “Cihan Tarihinin En Büyük Kahramanı: Kür Şad” başlığı ile yayımlanan yazıdır. I. Gökürk Devleti'nin yıkılışı, Türklerin Çin esareti altında geçen dönemi ve Kürşad ihtilali hakkında bilgiler verilmiştir. Kürşad'ı neden dünya tarihinin en büyük kahramanı kabul ettiğini örneklerle açıklamıştır. Hüseyin Nihal Kürşad'ı Çin esaretine maruz kalan devleti diriltmek ve milletini esaretten kurtarmak için ihtilal düzenleyen bir kahraman olarak işlemektedir. “Hüseyin Nihal'e göre “Kür Şad” Türk tarihinin en büyük kahramanıdır.” (Şehitoğlu, 2022, s. 65) Aynı başlıkta yazıya başka süreli yayın organlarında da rastlanmaktadır. Kopuz'un 3. sayısında “Cihan Tarihinin En Büyük Kahramanı: Kür Şad”, Kür Şad'ın 1. sayısında “En Büyük Türk Kahramanı: Kür Şad” başlıklı yazılar yayımlanmıştır. (Şehitoğlu, 2022)

Türkiye'de Kürşad karakteri Nihal Atsız'dan sonra da yaşatılmaya devam etmiş ve roman, tiyatro, şiir türünde eserlere can vermiştir. Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu 1970 yılında *Kür Şad İhtilâli Destanı* adlı eseri yayımlatmış, bu eser İsmet Hürmüzlü tarafından tiyatroya da uyarlanmıştır. Yine Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'na ait 1972 yılında Ötüken Yayınları arasında yayımlanan *Bozkurtların Destanı* adlı eser konusunu Nihal Atsız'ın “*Bozkurtların Ölümü*” isimli kitabından alan, romanın şiirleştirmiş hali olarak okura sunulur. Ahmet Haldun Terzioğlu 2013 yılında *Asına Chie-Shih-Shuai Kür Şad* adlı eserini, Orhan Yeniars 2013 yılında *Kürşad (Kahramanın Ölümü)* adlı eserini yayımlatır.

Pek çok noktası hala aydınlanmamış olan bu başarısız isyan hakkında hem tarihi kaynaklar ışığında hem de edebi alanda eser yazımı halen devam etmektedir. Tilla Deniz Baykuzu 2016 yılında Çin kaynaklarına dayanarak *Son Bilgiler Işığında Kürşad İsyamı* adlı kitabı yayımlar. 639 yılı hadisesini konu edinen eser, isyanın yaşandığı dönemde Çin'in siyasi durumu, isyanın meydana geldiği sarayın coğrafi konumu gibi konuları döneme ait çeşitli resimlerle zenginleştirerek tarihi hadiseye boyut katar. Kitap Nihal Atsız'a ithaf edilmiştir. Baykuzu, kaynağının tanıtım yazısında: “Belki de bundan dolayı halk Atsız'ın romanına sarılmış ve kurguları dahi gerçek sanmaya başlamıştır” (Baykuzu, 2016) demekle birlikte Çince asıl kaynaklarda geçen tarihi Chieh-she-shuai ismini değil de tarihten esinle oluşturulan edebi karakter Kürşad'ı esere isim olarak seçmiştir.

Sabahattin Ali, Kürşad adını sözü geçen eserlerin tümünden daha önce bir tarihte kullanmıştır. Sabahattin Ali'nin Konya ve Sinop'ta iken zihnini meşgul eden edebi mevzulardan biri de tek oyunu olan “*Esirler*” dir. Özel mektuplarından birçoğunda “*Esirler*” oyununun bahsi geçmekte, bu bahislerden hareketle Sabahattin Ali'nin bu oyunu çok önemseydiği anlaşılmaktadır. *Esirler* oyununun Konya/Sinop hapishanesinde sonlandığı bilgisi mektuplarda yer almakla birlikte yazım sürecinin ve başlangıcının daha öncelere dayandığı yine mektupların ve anıların ışığında tespit edilebilmektedir.

Arkadaşı Ayşe Sıtkı'ya Beyşehir'den yazdığı 8.IX.1934 tarihli mektupta tevkif edilerek Aydın'a gitmeden önce *Esirler* oyununun kısmen hazır olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü tevkif edilmeden önce İstanbul'da verimli bir kıza bu oyunun henüz bitmiş olan birinci ve ikinci perdesini okuduğunun bilgisi de mektuplarda yer almakta hatta kızın oyundan çok hoşlandığı söylenmektedir. Henüz tamamlanmamış eserin bir kısmının paylaşıldığı bu kız Almanya'da tanıştığı ve arkadaşlık ettiği bir kızdır. Aydın Ortaokulunda Almanca öğretmenliği zamanında İzmir'de tekrar görüşmüş ve daha sonrasında İstanbul'da sanatoryumda kızı ziyareti esnasında bu okuma işleminin gerçekleştiği “o zamanlar birinci ve ikinci perdeleri bitmiş olan mahut piyesi okudum” (Ali, 1997, s. 233) denilerek oyunun yazılma zamanı ve hikayesine dair yazarın kendisi tarafından bilgi verilmektedir. Sabahattin Ali 1930 yılının Eylül ayında Gazi Terbiye Enstitüsü'nde açılan Almanca yeterlilik sınavını kazanarak Aydın Ortaokulu Almanca öğretmeni olarak atanmış

⁵ Kaynaktaki yazıma sadık kalınmıştır.

ve 30 Eylül 1931'de Konya Ortaokulu Almanca öğretmenliğine nakledilmiştir. Sabahattin Ali'nin Aydın günleri düşünüldüğünde 25 Mayıs 1931'de tevkif edilmiş ve 9 Eylül 1931'de beraat etmiştir. (Korkmaz, 1997, s. 33) Bu bilgilerden ve tarihlerden hareketle Aydın günlerinden yola çıkılarak oyunun 1931 yılı Mayıs ayından önce en azından bir ve ikinci perdelerinin bitmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu anektoddan hareketle bu oyunun uzun sürede oluştuğunu, olgunlaştığını ve kaleme alındığını söylemek mümkündür.

Sabahattin Ali'nin farklı tarihlerde yazdığı mektuplarda oyunun sonlandırılışı ile ilgili bilgiler de mevcuttur. Bu bilgilerden yola çıkılarak hem Konya'da hem Sinop'ta eserin birtakım düzeltmelere yahut düzenlemelere tabi tutulduğu ve Konya yahut Sinop'ta esere son şeklinin verildiği söylenebilir. Kesin olarak anlaşılan şudur ki eserin sonlanması Konya'dan Sinop'a nakli tarihlerine tesadüf etmektedir. Çünkü arkadaşı Ayşe Sıtkı'ya Konya'dan yazdığı üzerinde tarih olmayan mektupta yazımı sonlanan "*Esirler*" piyesini Nazım Hikmet'e götürmesi istenmektedir: "Benim *Esirler* piyesi bitti, oldukça da güzel oldu, temize çekince sana gönderirim, bir hayli de talimat veririm, Nazım'a (Hikmet) götürürsün." (Ali, 1997, s. 62) Bu sebeple eserin yazım işinin sonlandırılmasının "Dün Asliye Ceza Mahkemesi'nde tam bir seneye mahkum edildim." (Ali, 1997, s. 62) sözleri ile başlayan mektupta yer almakta olduğuna göre eserin sonlandırılması 22 Aralık 1932 (Korkmaz, 1997, s. 35) tarihine tesadüf etmektedir. Bu bilgiden hareketle de eserin yazımı aşamasının 1932 yılından önce olduğu kesinlik kazanmaktadır. Dolayısıyla Nihal Atsız'ın Kürşad adını kullandığı şiir, roman, deneme tarzında 3 farklı türde kaleme alınmış edebi metinlerin hepsinden daha önceye tesadüf etmektedir.

Mektuplarda *Esirler* oyununun yazılış ve yayımlanış süreci satır aralarına serpiştirilmiş ve kimi zaman da satır altlarına iliştirilmiş olarak mevcuttur. Sabahattin Ali 25.5.1933 tarihli Sinop mektubunda yazım işi biten *Esirler* piyesini posta ile gönderemeyeceğini, birtakım talimatlar ile araçlar kullanarak eseri yollayacağını ifade etmektedir. Bu aracı ise muhtemelen arkadaşı Ayşe Sıtkı'nın kızkardeşi olacaktır. Çünkü mektupta arkadaşı Ayşe Sıtkı'nın Sinop'ta bulunan kardeşine haber yolladığını ve İstanbul'a gitmeden yanına bir kez uğramasını rica ettiğini belirtmektedir. Mektuplarda sürekli mektupsuzluktan ve ziyaret edenlerin azlığından şikayet eden Sabahattin Ali oyunu İstanbul'a göndermek konusunda da sıkıntı yaşamakta ve çözüm yolu aramaktadır. Zira o tarihlerde Sinop'ta bulunan arkadaşı Ayşe Sıtkı'nın kardeşi bu çözüm yollarından birisidir. Sabahattin Ali'nin ifadelerinden onun selam gönderip yanına uğramadığı anlaşılmaktadır. Çünkü eski arkadaşları dahi artık selam yollamakla yetinmektedirler. "Benim *Esirler* piyesi bittiği için birtakım talimat ile sana yollayacağım, fakat postayla gönderemem, kardeşin giderken gelirse ona vereceğim." (Ali, 1997, s. 102)

Asım Bezirci de *Esirler* oyununun yazım aşaması ile ilgili bilgiler vermektedir. Bu bilgiler hapisanede Sabahattin Ali'nin sadece yazı üretimi yapmayıp mahkumların diğer alanlardaki üretimlerine de katkı sağladığını vurgulamaktadır: "Sabahattin Ali, Sinop Cezaevi'nde bir yandan okur, bir yandan şiirler, hikayeler yazar, *Esirler* adlı oyununu tamamlar ve Jack London'un *Demir Ökçesi*'ni çevirirken bir yandan da koğu arkadaşlarına el sanatlarını geliştirmeleri için yardım eder. Dışardan modeller getirerek hükümlülerin cevizden yaptıkları tavla, sigaralık, tepsi, kotra gibi eşyaların güzelleşmesine katkıda bulunur." (Bezirci, 2007, s. 40)

Sabahattin Ali *Esirler* piyesini yazmakla kalmayıp aynı zamanda eserin ilk eleştirilerini de olmuştur. Sabahattin Ali'nin Ayşe Sıtkı'ya yazdığı 14.7.1933 tarihli mektupta eseri değerlendirmekte arkadaşı Ayşe Sıtkı'dan eser ile ilgili fikir beyan etmesi istenmektedir. "Sen bana *Esirler* piyesini nasıl bulduğunu şöyle adamakıllı mufassal olarak bahset. İlk yazdığım piyestir, birçok yerleri aceleye geldi. İyi ve fena taraflarını mufassal olarak yaz... (Sonu benim hoşuma gidiyor.)" (Ali, 1997, s. 125)

Sabahattin Ali'nin özel mektuplarında sıklıkla bu oyunun adının geçmesi eseri önemseydiğini düşündürmektedir. 6.7.1933 tarihli Sinop mektubunda arkadaşı Ayşe Sıtkı'dan oyunla ilgili bir

istekte bulunmakta oyunu Pertev Naili'ye vermesi istenmektedir. Bu arada Nazım Hikmet'in adı da bu eser sebebi ile zikredilmekte eserin yakında beraat edecek olan Nazım Hikmet'e de vermenin mümkün olabileceği ifade edilmektedir. (Ali, 1997, s. 116)

Sabahattin Ali bir başka mektubunda oyunu Pertev Naili aracılığıyla Muhsin Ertuğrul'un da görmesini istemektedir. 16.8.1933 tarihli Sinop'tan yazılan mektupta arkadaşı Ayşe Sıtkı aracılığıyla Pertev Naili'ye haber iletilmekte ve Pertev Naili'den piyesi Muhsin Ertuğrul'a vermesi istenmektedir. Mektuptan Pertev Naili ile Sabahattin Ali arasında bu oyun ile ilgili daha önceden bir etkileşim olduğu anlaşılmaktadır. Sabahattin Ali hapiste olduğu için müellif locasında oturamayacaktır. "*Esirler* piyesini de Ertuğrul Muhsin'e versin. Zaten bu piyeste müellif locasına kurulmayı pek isterdi, kurulup otursun işte." (Ali, 1997, s. 143)

16.8.1933 tarihli Sinop mektubu ise yine oyunla ilgili bir istekle sonlandırılır. Mektubun sonuna *Esirler* ile ilgili iliştilen notta kendi adını tam olarak kullanmak istemediği anlaşılmaktadır: "Piyes Şehir tiyatrosu tarafından kabul ve afişe edilirse müellif ismi yalnız "Ali" olsun, Pertev'e söyle, birtakım esbap dolayısıyla ismimi tamam olarak kullanmak istemiyorum." (Ali, 1997, s. 144)

Oyunun yazımının tamamlanmasından sonra dostlarına ulaşması ve oyunun yalnızca okunmakla kalmayıp canlandırıldığı da mektuplarda ifade edilmektedir. Yazışmalardan anlaşılan odur ki Sabahattin'in oyunu kendi dostları tarafından beğenilmiş, Sabahattin Ali amacına ulaşmıştır. 1.8.1933 tarihli mektupta aydın çevrelerde *Esirler* oyununun yaptığı tesir dile getirilir: "Senin *Esirler* Pertev'in evinde temsil edilmiş ve ağlayanlar olmuş. Ben, bir defa şöyle okumuştum, bilhassa sonu fevkalade hoşuma gitmişti. İçindeki sözler mevzudan ve heyeti umumiyesinden çok daha güzel. Materyalistçe yerler nefis." (Laslo vd. 1979, s. 146-147)

Sabahattin Ali'nin hapisane yaşamı sonrasında iş yaşamına dönebilmek ve üzerindeki şüpheleri dağıtabilmek için birtakım girişimlerde bulunduğu bu sebeple yazılar yazdığı bilinmektedir. *Esirler* oyununun yazılışı daha evveline dayanmakla birlikte bu süreçte suçsuzluğunu kanıtlamaya yarayacak metinlerden biri olduğu görülmektedir. Ancak esasen eserin kaleme alınma süreci düşünüldüğünde yazma işinin mahkumiyet hayatından önceye dayandığı anlaşılmaktadır. Eserin olgunlaşma ve tamamlanma süreci ise hapisane günlerine tesadüf etmektedir. Arkadaşı Ayşe Sıtkı'ya yazdığı mektuplarda zaman zaman bunun yansıması olan ifadelere rastlanır. *Esirler* oyununun yaratımı hapisane yaşamı ile ilişkilendirilebileceği gibi hapisane yaşamı öncesi ve sonrası ile de ilişkilidir. "İdeoloji ve sanat arasında nedensellik bağı" (Sağiroğlu, 2022, s. 18) ile açıklanabilecek bu tutum aynı zamanda onun hem özel hem de edebi yaşamını da aydınlatmaktadır. Sabahattin Ali hapisane sonrası öğretmenlik görevine geri dönebilmek için Hasan Ali Yücel'e başvurur. Ayşe Sıtkı'ya Ankara'dan yazılan 15.II.34 tarihli mektubunda bakan ile görüştüğü, şahsındaki dönüşümü kanıtlamak için de *Esirler* oyununu kullandığı, oyundan beklentisi olduğu, oyunun içeriğinin onun için kurtarıcı rol oynamasını umut ettiği görülmektedir. Bu durum: "Bana isnat edilen zihniyetin doğru olmadığını ispat eden yazılar yazdığımı ve daha yazacağımı, halkevinde bu vadide bir aya kadar bir piyesim oynayacağını söyledim. (Bu piyes mahut *Esirler*'dir. Bestekar Ulvi Cemal Bey tarafından bestelendi, Musiki Muallim Mektebi talebesi tarafından temsili mukarrerdir)" (Ali, 1997, s. 181) şeklinde ifade edilmektedir.

Sabahattin Ali'nin arkadaşı Ayşe Sıtkı'ya evlilik teklifi hikayesi içerisinde de *Esirler* oyununun rolü vardır. Sabahattin Ali hapisaneden çıktıktan sonra 15.II.34 Ankara imzalı "Nikahına talibim yani işim oldu" (Ali, 1997, s. 181) diye başlayan Ayşe Sıtkı'ya evlenme teklifi ettiği mektupta eseri nasıl işe ve sonrasında eş olma teklifine dönüştürdüğünü öykülemektedir. Sabahattin Ali, *Esirler* oyununun hapisane yaşamı sonrasında yarattığı ve yaratacağı olumlu izlenimle bakanlıktan iş talebinde bulunup daha sonrasında iş talebini mektup yoluyla eş olma teklifine dönüştürmüştür. O yıllarda Hasan Ali Yücel Orta Tedrisat Umum Müdürlüğü'ndedir. (Sayar, 2013, s.45) Bu süreci sitemkar bir dille Ayşe Sıtkı'ya anlatan Sabahattin Ali, Hasan Ali Yücel'in bakanla görüşüp bakanın kararını ona bildirmek konusunda onu çok oyaladığını, Yücel'in eşref saatini beklediğini ve bu

bekleme esnasında da tesadüfen bakana denk gelerek görüşebildiğini dolayısıyla kendi işini kendisinin hallettiğini anlatmaktadır. Sabahattin Ali'nin ifadeleriyle bunun dördüncü mülakat olduğu daha önce de iş mevzuunda görüşmeler gerçekleştirdiği, Sabahattin Ali'nin o günlerde en büyük probleminin iş olduğu görülmektedir. Sabahattin Ali ona isnat edilen suçun oluşturduğu imajı ortadan kaldırmak için yazı yolu ile bir dönüşüm yaratmaya, kendini anlatmaya ve suçsuzluğunu kanıtlamaya çalışmakta bakanlığı da yazı ile iknaya çabalamaktadır. Bakan ile görüşmelerinde onunla ilgili olumsuz bir kanaat olmadığı, Hasan Ali Bey'in boş bir yere onu atmasının uygun bulunduğu bilgisini edinir. Sabahattin Ali'nin atama isteğinin kabul görmesinin bir koşulu da evlenmesidir. Sabahattin Ali'nin anlatımıyla müsteşar ve Hasan Ali Bey evlenmesi şartıyla ona destek olmuşlardır. Sabahattin Ali de iş kısmını çözdüğünü düşündüğü için Ayşe Sıtkı'ya mektup ile evlilik ve eş olmayı teklif eder. Sabahattin Ali için *Esirler* oyununun özel hayatına uzanan bir anlamının da mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Sabahattin Ali'ye ait *Esirler* oyunu ve oyun kişisi olarak Kürşad adına dair kullanımın tarihsel önceliği esasen farklı metinlerde de dile getirilmektedir. Nihal Atsız'ın oğlu Buğra Atsız Ötüken Yayınlarının *Bozkurtlar* romanına Kanada'da yazdığı önsözde Sabahattin Ali'nin *Esirler* oyununun az bilinirliğine ve babası Nihal Atsız ile olan ilgisine de değinerek 1931 tarihini vermektedir: "Daha az bilinen bir konu da Atsız'ın Kür Şad İhtilâli'ni bir piyes hâlinde yazmayı, yanılmıyorsam Yüksek Muallim Mektebinden arkadaşı olan Sabahattin Ali'ye daha 1931 yılında teklif etmiş olmasıdır. Bu konuda aralarındaki bütün fikrî anlaşmazlıklara rağmen mektuplaştıkları bilinmektedir." (Atsız, 2019)

Buğra Atsız dışında Kürşad'ın isim babası Nihal Atsız da Kürşad ve Sabahattin Ali arasındaki ilgiden ve bu ilginin uyanmasında bizzat kendi rolü bulunduğundan bahsetmektedir. Nihal Atsız, Sabahattin Ali'nin yazacağı piyes için, tarihe dayanan ve kahramanca duygular içeren bir konu istediğini ve o zaman ona kahraman Kürşad'ı yazıp verdiğini ifade etmektedir. Ancak Nihal Atsız bunun sonucunun onun için hayal kırıklığı olduğunu: "Tarihin en büyük kahramanını, iradesiz bir âşık haline sokacağını bilir miydim? Bilsen ona öğretir miydim?" (Atsız, 1940) sözleriyle dile getirir.

Sabahattin Ali imzalı *Esirler* oyununun oluşumu ve yazılış süreci edebiyat tarihi açısından değerlendirildiğinde Sabahattin Ali ile Nihal Atsız arasındaki edebi etkileşimin yalnızca bir yönüne ışık tutmaktadır. Bununla birlikte Kürşad adını ilk kurgu dünyasına taşıma ediminin tarihsel önceliği Sabahattin Ali'nin *Esirler* oyununa aittir.

SONUÇ

Sabahattin Ali'nin hapisneden yazdığı mektuplarda eserlerinin öyküleri ve eser yazma süreçleri de yer almaktadır. Mektuplarda yer bulan hapisneden imzalı ürünlerden *Esirler* oyunu okur belleğinde muhtemelen başka oyunu olmaması, oyun yazarlığı ile tanınmamış olması, romanlarının gücünün diğer eserleri gölgede bırakacak denli güçlü olması nedeniyle gözardı edilmiştir. *Esirler* oyunu Sabahattin Ali'nin bir sanatkar olarak mahkumiyet hayatını sonlandırma çabasını sergileyen ve bu çabanın izlerini yansıtan bir eserdir. Mahkumiyet yaşamındaki duygusal dalgalanmaları, ruhsal durumunu, hayat ve ölüm karşısındaki tavrını, esaret ve hürriyet ile ilgili hislerini ifade edecek bir alan yaratması itibarıyla önemli bir eserdir.

Sözkonusu eserde tarihi Türk ve Çin anlaşmazlığı; yaşam/ölüm, esaret/özgürlük ve aşk temaları etrafında anlatılmıştır. Eserde; Türklerin Çinlilerin boyunduruğu altına girmek istemeyişleri, devlet kurmak amaçlı her türlü mücadelenin verilmesi, canlarını ve arkada bıraktıkları hiçbirşeyi düşünmeksizin özgürlük için harbe giden Türklerin savaşçı karakterine vurgular mevcuttur. Bu özgürlük mücadelesinde hem tarihi hem edebi olan alanda varlık sergileyen oyun kişisi Kürşad, Türk tarihi açısından önemli bir şahsiyettir.

Esirler oyunu, edebi alanda çeşitli eserler üretilmesine sebep olmuş Kürşad adlı tarihi karakterin yaratımında ilk örnek olup Sabahattin Ali de bu şahsiyeti edebi olan özel alana taşıyan ilk sanatçıdır. Bu sebeple Kürşad adını ilk kurgu dünyasına taşıma ediminin tarihsel önceliği Sabahattin Ali'nin *Esirler* oyununa aittir ve Kürşad'ın ismi etrafında oluşan edebi ürünlerin başlangıcına Sabahattin Ali'nin *Esirler* adlı oyunu da girmelidir.

KAYNAKÇA

- Ali, Sabahattin (1966). *Son Hikayeler- Esirler*. İstanbul: Varlık Yayınları
- Ali, Sabahattin (1997). *Sabahattin Ali'nin Özel Mektupları "İki Gözüm Ayşe"* (Yayına hazırlayan Ayşe Sıtkı İlhan- Doğan Akın). 2. Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Atsız, Hüseyin Nihal (1940). *İçimizdeki Şeytanlar*. İstanbul. Erişim adresi: <https://huseyinnihalatsiz.com/>
- Atsız, Hüseyin Nihal (1975). *Kürşad. Türk Ansiklopedisi C. XXII* Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Atsız, Hüseyin Nihal (2015). *Yolların Sonu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Atsız, Hüseyin Nihal (2019). *Bozkurtlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat. Özel Basım
- Baykuzu, Tilla Deniz (2016), *Son Bilgiler Işığında Kürşad İsyanı*. Konya: Kömen Yayınları.
- Bezirci, Asım (2007). *Sabahattin Ali*. Evrensel Basım Yayın-22
- Laslo, Filiz A. ; Özkırımlı, A. (1979). *Sabahattin Ali*, İstanbul: De.
- Gökalp, Cevdet (1973), "Chie-she-shuai (Kürşad?) Olayı", Ankara: *Töre Dergisi*, Sayı: 20, s. 10- 15.
- Gömeç, Saadettin Yağmur (2016). *Kök Türk tarihi*. 5 baskı Delikan Yayınları Ankara
- Kapusuzoğlu, Gökçen (2017). Tarihî Bir Kişilik Olarak Kür Şad ve 639 Yılı. *Gazi Türkiyat*(21), 121-136.
- Korkmaz, Ramazan (1997). *Sabahattin Ali/ İnsan ve Eser*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Sağıroğlu, Birsal (2022). Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre: Kurmaca Dilin İnşası. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(1), 15-25. <https://doi.org/10.54990/okufed.1133845>
- Sayar, Ahmet Güner (2013). Hasan Ali Yücel. *TDV İslâm Ansiklopedisi* İstanbul. 44. Cilt. s. 45-46
- Sertkaya, Osman Fikri (2014). Kür Şad Adının Etimolojisi veya Türk Tarihinde Kür Şad Adlı Bir Kişi Var mıdır?. *Gazi Türkiyat*, 1(14), 1-10.
- Şehitoğlu, Muhammed Turan (2022). *Hüseyin Nihal Atsız'ın Dergiciliği*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Taşşıl, Ahmet. (1999). *Göktürkler II Türk Tarih Kurumu Basımevi* Ankara
- Togan, İsenbike - Gülnar Kara - Cahide Baysal (2006). *Çin Kaynaklarındaki Türkler. Eski T'ang Tarihi. (Chiu T'ang-shu) 194a "Türkler" Bölümü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnternet Kaynakları

- Habertürk Kanalı, Tarihin Arka Odası Programı, 1 Mart 2014 tarihli yayın. (https://www.youtube.com/watch?v=DZ_R3A1H0xk). (Programa erişim sağlanamamıştır.)
- Ahmet Taşşıl / Chie-shih-shuai / Kürşad'ın Gerçek Hikayesi <https://www.youtube.com/watch?v=FkRMLMFAlbMw> (Son ziyaret tarihi 16.05.2024)

TRT Avaz'da "Kürşad ve Kırk Çerisi" adlı belgesel 2015 yılı
(<https://www.youtube.com/watch?v=aDne19WEUUs>) Son ziyaret tarihi 16.05.2024